

Î Ö²Í ÊÀ ÒÊÎ ÑÒ² ÐÎ ÇÀËÖËÓ ÒÀ ÖÓÍ ÊÖ²Î Í ÖÂÁÍ Í Ò Î Á^² ÊÖ²Ã
ÑÓÑÎ ²ËÛÍ Î ÎÎ ÑÃËÖÎ ÐÓ Í À ÑÃË²

Встановлено основні індикатори оцінки якості розвитку та функціонування об'єктів суспільного сектору на селі. Запропоновано формулу інтегрального показника розвитку об'єктів суспільного сектору на селі. Проаналізовано визначальні аспекти розвитку та функціонування об'єктів суспільного сектору на селі з урахуванням показників якісної оцінки.

The main indicators of the quality development and operation of the public sector in the country is made. Suggested a formula of the integral index. Analyzes the basic aspects of development and operation of public sector in the country with regard to indicators of quality assessment.

Системний підхід до розвитку і функціонування суспільного сектору на селі вимагає врахування не лише кількісних, а і якісних показників за допомогою безперервного контролю.

Наявність об'єктів суспільного сектору на селі не завжди збігається з їх фінансовою стабільністю, зокрема рівнем забезпеченості, майновою чи інтелектуальною прибутковістю, ринковою рентабельністю, самозабезпеченням та самоокупністю, а отже, кількість не завжди переростає у якість. З метою переходу від кількісних характеристик до якісних необхідно надавати значну увагу якості розвитку та функціонування об'єктів суспільного сектору на селі, адже саме якісні показники приводять до майбутнього економічного зростання в умовах ринкової економіки, формують певну стабільність, зменшують ризики перед непередбачуваними ситуаціями.

В процесі написання статті досліджувались та аналізувались проблеми розвитку, функціонування та регулювання економічних і соціальних особливостей села на основі поглядів вчених-економістів П. Гайдуцького, Л. Демидової, М. Дем'яненка, З. Залого, Л. Круп'як, А. Мельник, М. Маліка, Г. Монастирського, І. Михасюка, М. Орлатого, І. Осадчої, А. Петрова, Д. Полозенка, Н. Попова, І. Прокопи, К. Прокопишак, П. Саблука, Л. Шепотько, Г. Черевка, В. Юрчишина та інших. Їхній вагомий науковий внесок у дослідження економічного стану села не викликає сумнівів, адже з'ясовано чимало нових понять, тенденцій, закономірностей та подано суттєві пропозиції щодо перспектив розвитку українського села, які необхідно втілювати в практичну діяльність. Враховуючи їхню фундаментальну позицію, висловимо і власні погляди з цієї проблематики.

Метою написання статті є висловлення власної позиції автора щодо оцінки якості розвитку та функціонування об'єктів суспільного сектору на селі в умовах світової фінансової кризи.

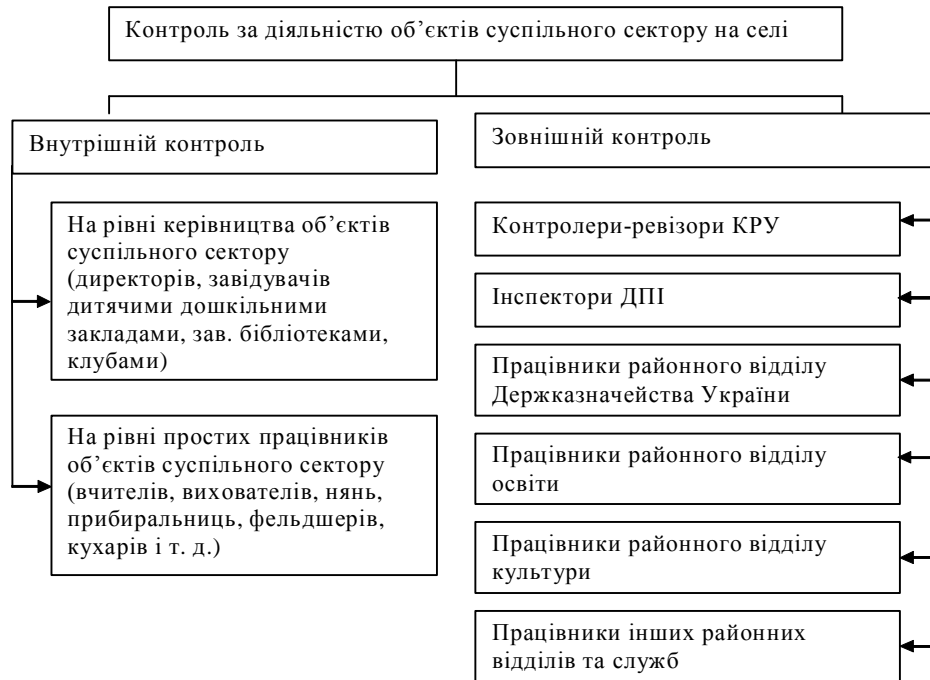
Оцінка якості розвитку та функціонування об'єктів суспільного сектору на селі виступає як: обов'язкова базова основа механізму самозабезпечення; інструмент контрольної спрямованості з метою висловлення пропозицій щодо подальшого розвитку сектору; один із показників ефективного економічного розвитку об'єкта дослідження. Якість розвитку об'єктів суспільного сектору на селі відрізняється від якості об'єктів у місті. На думку Т. В. Гоголь, проблематика розвитку сільських територій перебуває на початковому етапі розроблення, адже йдеться не про галузь виробництва, а про територіальну організацію сільської складової суспільства, тому необхідні інші методи і підходи [2].

Об'єкти суспільного сектору на селі, в міру власних можливостей, здійснюють самозабезпечення своєї діяльності через їхніх керівників (директорів, завідувачів, начальників і т. д.). Ці відповідальні особи проводять самозабезпечення діяльності шляхом розробки планів роботи підприємств (організацій, закладів) та графіків контролю за їх виконанням; прийняття відповідних управлінських рішень щодо самозабезпечення; складання договорів на матеріально-технічне постачання; виробництва матеріально-технічних засобів власними силами і т. д.

У процесі такої оцінки вагоме значення необхідно надати інструментам державного регулювання. В. П. Васильєв виділяє з інструментів державного регулювання економіки такі інструменти, як адміністративні (ліцензування і квотування, контроль над цінами), державно-правові (господарське законодавство), пряме економічне регулювання (державні закупівлі, цільове фінансування підприємств та територій, пільгові кредити), непряме економічне регулювання (податкова система, кредитно-грошова система, митно-тарифна система) [1, с. 10]. Використання цих інструментів забезпечить контроль за якістю об'єктів суспільного сектору на селі.

Контроль за діяльністю, що передбачає систематичний нагляд за доцільністю й ефективністю функціонування об'єктів суспільного сектору на селі з метою успішного досягнення визначених для них цілей і завдань у встановлені терміни.

Вагома роль у системі механізмів функціонування суспільного сектору на селі відводиться контролю за діяльністю його об'єктів. Контроль за діяльністю суспільного сектору здійснюють як внутрішні, так і зовнішні контролери (рис. 1). Проте основними були та залишаються внутрішні контролери, адже 80–90% часу, відведеного на контроль, припадає на їхню частку.

Рис. 1. Схема контролю за діяльністю об'єктів суспільного сектору на селі

Внутрішнім контролем повинні займатись керівники та спеціалісти об'єктів суспільного сектору на селі (директори і завучі шкіл; завідувачі дитячих дошкільних закладів, клубів, бібліотек, сільських амбулаторій, фельдшерсько-акушерських пунктів, опорних пунктів і т. д.), які зобов'язані дбати про використання цих об'єктів за цільовим призначенням, раціональне застосування матеріальних цінностей, основних засобів, грошових коштів; здійснення оперативних перевірок за зберіганням та збереженням активів у кладовках структурних підрозділів і на складах підприємства тощо.

Завдання внутрішнього контролю, на нашу думку, полягає у проведенні профілактичних заходів на попередження різноманітних порушень та зловживань і у здійсненні поточного нагляду за діяльністю об'єктів суспільного сектору на селі, а також у забезпеченні заходів з виправлення виявлених у процесі контролю порушень і зловживань. Зовнішній контроль має на меті проведення ревізій і перевірок з цільового використання бюджетних коштів; із дотримання термінів та повноти сплати податків й платежів; з правильності нарахувань та утримання із заробітної плати і премій, а також своєчасності їх виплат. Зовнішній контроль проводять контролери-ревізори системи Головного Контрольно-ревізійного управління при Міністерстві фінансів України, головної державної податкової адміністрації України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури і мистецтв України, Міністерства України у справах молоді і спорту, Міністерства охорони здоров'я України, Національного банку України, Державного комітету України з житлово-комунального господарства, Державного комітету України у справах релігій, Фонду державного майна України та інших міністерств, державних комітетів, фондів. Організація діяльності з критикою має на меті врахування керівництвом об'єктів суспільного сектору на селі критичних зауважень щодо їхньої роботи з боку самих працівників та споживачів робіт, послуг, наданих (виконуваних) певним суб'єктам.

Керівництво об'єктів суспільного сектору на селі повинно бути зацікавлене в організації їхньої діяльності з критикою, тобто критичні думки, зауваження та пропозиції працівників цих об'єктів і клієнтів (споживачів послуг) необхідно зафіксувати на папері (найкраще завести "Журнал зауважень і

пропозицій з поліпшення діяльності підприємства, організації, закладу"), провести їхнє групування, зробити відповідний аналіз і оцінку та на цій основі розробити річний (квартальний) план поліпшення діяльності об'єкта суспільного сектору на селі. 2–3 осіб, які висловили найбільш економічно вигідні пропозиції варто було б нагороджувати за підсумками календарного року грошовими преміями або цінними подарунками.

Для оцінки якості розвитку та функціонування об'єкта (об'єктів) суспільного сектору на селі пропонуємо запровадити такі індикатори:

1) економічна (фінансова) база – це показник (коефіцієнт), що дозволяє оцінити рівень достатності забезпечення об'єкта (об'єктів) суспільного сектору матеріальними, трудовими (фінансовими) ресурсами з метою здійснення нормального функціонування цього об'єкта (об'єктів). Підбір ресурсів повинен бути виваженим, продуманим та обумовлений планом. Адже саме ресурси є первинною основою для подальшого розвитку економіки села. Потреба в ресурсах формує наступну потребу у вже готовій продукції, товарах чи послугах. Оцінка матеріальних ресурсів, на наш погляд, повинна здійснюватись такими сегментами: якісна сировинна база; застосування новітніх технологій; продуктивність праці персоналу; детальне вивчення властивостей попиту на селі. Оцінка фінансових ресурсів, що формує рівень самоокупності та самозабезпеченості суспільного сектору, вважаємо, має проводитись за такими показниками: сума стартового капіталу; наявність цінних паперів; управління фінансовими ресурсами. Оцінка трудових ресурсів, на нашу думку, повинна включати такі аспекти: рівень освіти і кваліфікації персоналу; самовідданість і серйозне ставлення до праці; психологічний характер, сформований у колективі; рівень заробітної плати та інші шляхи мотивації, що впливають на рівень праці. Як бачимо, матеріальні ресурси значною мірою залежать від трудових. Таким чином, вважаємо, що варто виділити в окремий показник якість персоналу, який розглянемо детальніше згодом;

2) інфраструктурна база – це показник (коефіцієнт), який дозволяє оцінити, чи має об'єкт (об'єкти) суспільного сектору електро-, газо-, тепло-, водопостачання, впорядковану територію, постійне автотранспортне сполучення, телефонний зв'язок тощо. В процесі оцінки інфраструктурної бази необхідно враховувати, за нашим переконанням наступні аспекти: структуру електро-, газо-, тепло-, водопостачання, впорядковану територію, постійне автотранспортне сполучення, телефонний зв'язок; механізм оплати за надані послуги; своєчасність здійснення комунальних розрахунків селянами та швидкість їх подальшого надходження; встановити причини несплати за комунальні послуги та прийняти штрафні санкції, якщо інше не передбачено законом; оцінити технічний стан і рівень зношеності автобусів та частоту їх прибуття і вибуття; визначити джерела фінансування щодо ремонту доріг та якість їх останнього ремонту; встановити відхилення від норм та в акті ревізії зазначити про них, вказати суму штрафних санкцій; комунальним службам сформулювати поточний і стратегічний план щодо оновлення об'єктів за допомогою ефективного ремонту і відповідних джерел його фінансування. Найвагоміше значення в процесі дослідження, все ж таки, надаємо житлово-комунальному господарству, що включає електро-, газо- і водопостачання, оскільки належить до потреб першої необхідності. А. Ф. Мельник зазначає, що недосконалість системи управління житлово-комунальним господарством України, невдачі реформування впродовж останніх десяти років призвели до того, що господарства галузі неспроможні ефективно працювати в ринкових умовах і надавати споживачам послуги відповідного рівня та якості [3, с.170]. Погоджуємось із даною точкою зору і вважаємо, що варто підвищувати рівень і якість наданих в цьому напрямку послуг;

3) якість персоналу – це показник (коефіцієнт), який встановлює здатність персоналу об'єкта (об'єктів) суспільного сектора кваліфіковано, вчасно і в потрібних обсягах виконувати свої професійні обов'язки. Про якість персоналу свідчить його освіта, вік, загальний стаж роботи й за обраною спеціальністю, результати ревізій та перевірок, кількість скарг з боку покупців (споживачів), сума сплачених штрафів і пеней тощо. Адам Сміт виділив бачення "економічної людини", котра з егоїстичних міркувань, приносячи користь собі, насправді приносить користь всім [5]. Таким чином, вагому роль у формуванні особистості, як "економічної людини", продуктивного працівника відіграє менталітет колективу; авторитет менеджера чи керівника. Для цього розглянемо два випадки. Висококваліфікований спеціаліст потрапляє у невисококваліфікований колектив. Високоосвіченність, продуктивність, креативність нового працівника в колективі можуть не сприйняти, адже в колективі не поширена ідея наснаги до праці і діяльність здійснюється механічно, так би мовити "для вигляду". Такий колектив негативно відреагує на появу нового працівника, що відчуватиме постійний моральний тиск. В кінцевому результаті даний працівник або розрахується, або змириться із своїм становищем та діятиме, як всі інші. Некваліфікований спеціаліст потрапляє у висококваліфікований колектив. Відсутність стажу чи відповідної практики у

нового працівника може викликати обурення у колективу. Наступні дії в значній мірі залежать від самого працівника: або він йтиме до мети, яку ставить, як вимогу колектив; або розрахується із роботи. В кожній із ситуацій окремий працівник самостійно вирішує власну подальшу професійну долю, але, як бачимо, тут значну роль відіграє колектив, котрий формує відповідні цінності. Висококваліфікований колектив формує у працівника почуття відповідальності, дієвості, активності, працьовитості, толерантності з метою розвитку власних інтелектуальних та фізичних якостей, що в кінцевому випадку призводить до гармонізації суспільного сектору загалом. Професійність колективу є мотивом для дієвості. Проте, у кожного працівника свій пріоритет цінностей. Цей необхідний аспект теж потрібно враховувати, адже мотив проходить крізь всі сфери суспільного сектору, як в соціальному, так і економічному керунку. Якщо для продавця мотивом підвищення його продуктивності може стати премія, то для вчителя, наприклад, мотивом може бути визнання вчителем року або ж цінна книга. Тут важливо, щоб працівник був задоволений своєю винагородою, адже це стимулює його до продуктивнішої праці;

4) якість регіонального управління – це показник (коефіцієнт), що дозволяє визначити рівень практичної допомоги органів регіонального управління об'єкту (об'єктам) суспільного сектора. Це може бути постійна і ефективна допомога, епізодична й обмежена допомога, допомога за зверненням, формальна і неефективна допомога, відсутність будь-якої допомоги. Така допомога сприяє розвитку і налагодженому функціонуванню регіонального управління. Система регіонального управління включає управління грошовими коштами, людьми, об'єктами суспільного сектора загалом. Проте, основою за для якої функціонує і персонал і об'єкти є грошові кошти чи соціальний ефект. Коли брати до уваги, що основною метою економіки є досягнення прибутку чи соціального ефекту, то проводячи паралелі із суспільним сектором на селі можна вжити теж таку особливість. Для того, щоб отримати прибуток чи соціальний ефект необхідно вміло управляти грошовими коштами. Якщо відобразити таке бачення щодо фінансового управління суспільним сектором села можна вважати, що фінансовий розвиток села в значній мірі залежить від управління згори, але на рівні села теж можна розробити стратегію управління. Окрім того, як зазначає, О. І. Павлов: "Базовий рівень управління сільськими територіями представлений територіальною громадою села" [4].

Звідси, до стратегії розвитку суспільного сектору на рівні села віднесемо наступні аспекти: планування нових сфер розвитку села і удосконалення старих; аналіз та оцінка впровадження потенційних і реальних пропозицій; узгодження термінів реалізації задумів; складання кошторису та документальне його оформлення; можлива участь у грантах; організація праці та ефективність її здійснення; мотиваційні процеси щодо розвитку суспільного сектора, зокрема у навчальних закладах з метою отримання соціального ефекту та прибутку у грошовому вимірі після розгляду учнів, як працівників в майбутньому; систематичний облік і ґрунтовний аналіз розвитку економічних процесів і явищ на селі; налагоджений контроль за всіма сферами діяльності і на всіх рівнях, як внутрішніх так і зовнішніх. Отже, оцінку якості регіонального управління необхідно провадити, на нашу думку, у розрізі таких показників: розмір фінансової допомоги; раціональний розподіл грошових коштів; ефективність забезпечення потреб; результативність (прибуток чи соціальний ефект); контроль за використанням ресурсів та розподілом грошових коштів. Названі нами індикатори оцінки якості розвитку і функціонування об'єкта (об'єктів) суспільного сектора на селі можна органічно пов'язати у інтегральному показнику, що дозволяє зробити загальну комплексну оцінку діяльності даного об'єкта (об'єктів) і на цій основі будувати реальні плани щодо перспектив його (їх) використання.

Інтегральний показник – для оцінки якості розвитку і функціонування об'єкта (об'єктів) суспільного сектора на селі ми пропонуємо розраховувати за формулою:

$$I = H \times P \times Z \times Я,$$

де I – інтегральний показник (коефіцієнт) для оцінки якості розвитку і функціонування об'єкта суспільного сектора на селі; H – показник (коефіцієнт) надійності економічної (фінансової) бази об'єкта суспільного сектора на селі. Цей показник можна розраховувати шляхом обчислення співвідношення між реальною сумою, виділених на функціонування об'єкта, коштів та потребою у коштах для цього об'єкта на відповідний календарний рік:

$$H = P_k / П_k,$$

де P_k – реальні кошти; $П_k$ – потреба у коштах; P – показник (коефіцієнт) розвитку інфраструктурної бази об'єкта суспільного сектора на селі. Такий показник доцільно обчислити шляхом експертної оцінки в основу якої слід спочатку покласти оцінку наявності стану і рівня функціонування кожного об'єкта інфраструктури, а потім шляхом ділення суми пооб'єктивних коефіцієнтів розвитку на нормативну кількість об'єктів інфраструктури визначати загальний коефіцієнт розвитку інфраструктури:

$$P = O_{nc} / (П_{kr} / H_{ko}),$$

де *Онс* – оцінка наявного стану; *Пкр* – пооб'єктні коефіцієнти розвитку; *Нко* – нормативна кількість об'єктів інфраструктури; *З* – показник (коефіцієнт) забезпечення об'єкта суспільного сектора на селі кадрами із профільною повною (базовою) вищою освітою. Даний показник варто розраховувати шляхом ділення наявної кількості осіб із профільною повною (базовою) вищою освітою на їх нормативну кількість. Для цього показника доречно запровадити обмеження (цей показник, як і всі інші показники не повинен перевищувати одиниці):

$$З = K_o \text{ наяв.} / K_o \text{ нор.},$$

де *К_о наяв.* – кількість осіб наявних із профільною освітою; *К_о нор.* – кількість осіб нормативна; *Я* – показник (коефіцієнт) якості регіонального управління (рівень надання практичної допомоги відповідних місцевих служб об'єкту суспільного сектора на селі). Такий показник слід розраховувати шляхом встановлення співвідношення між кількістю випадків надання реальної практичної допомоги до кількості звершень місцевих служб об'єкта суспільного сектора за практичною допомогою:

$$Я = P \text{ пд.} / З \text{ мс},$$

де *P пд* – кількість випадків надання реальної практичної допомоги; *З мс* – кількість звершень місцевих служб об'єкта суспільного сектора за практичною допомогою.

За нашим переконанням, якщо показники (коефіцієнти) з *Н* до *Я* цінувати за трьома рівнями: високий (1), середній (0,67) та низький (0,33), то максимальне значення інтегрального показника (коефіцієнта) буде 1, а мінімальне значення лише 0,0119. Виходячи з цього, розрив між цими значеннями становить 84 рази. Отже, така система оцінки якості функціонування суспільного сектора на селі може бути корисною для фахівців. Зауважимо тільки, що навіть якщо якийсь показник у наведеній вище формулі відсутній або його неможливо точно встановити, то тоді він прирівнюється до низького (0,33), щоб інтегральний показник ніколи не дорівнював нулю. Діапазон рівнів оцінки (для більшої точності результату), з нашої точки зору, можна збільшити і до чотирьох рівнів: дуже високий (1), високий (0,75), середній (0,50) і низький (0,25) або до п'яти: дуже високий (1), високий (0,8), середній (0,6), низький (0,4) та дуже низький (0,2). Але, як нам здається, що збільшення кількості рівнів оцінки значно збільшить обсяги оціночних робіт, а ефект від цих робіт буде несуттєвим.

Таким чином, аналіз механізмів розвитку і функціонування галузей (об'єктів) суспільного сектору на селі свідчить про те, що галузі (об'єкти) суспільного життя під час економічної кризи у 1990-х рр. і у сьогоденні в Україні зазнали відчутних втрат.

Під час дослідження та аналізу оцінки якості об'єктів суспільного сектору нами сформульовано наступні висновки і пропозиції:

1. Оцінка якості об'єктів суспільного сектору на селі повинна стати основною прерогативою контролю за ними та базовою основою механізму самозабезпечення.

2. З метою оцінки якості розвитку та функціонування об'єкта (об'єктів) суспільного сектору на селі пропонуємо запровадити такі індикатори: економічна (фінансова) база; інфраструктурна база; якість персоналу; якість регіонального управління.

3. Вагому роль в процесі дослідження об'єкта повинен відіграти інтегральний показник, котрий розраховується за відповідною формулою.

4. Механізм самозабезпечення може існувати лише за умови якісної оцінки об'єктів суспільного сектору на селі в процесі здійснення контролю.

Отже, оцінка якості в об'єктів суспільного сектору на селі стане першоосновою для налагодженого і стабільного його розвитку. Дослідження в обраному нами напрямку надалі доцільно проводити в плані удосконалення окремих деталей методики оцінки якості розвитку та функціонування конкретних об'єктів суспільного сектора на селі, виходячи із основного їх призначення та важливості для майбутнього розвитку сільських населених пунктів.

Література

1. Васильев В. П. Государственное регулирование / В. П. Васильев. – М., 2002. – 104 с.
2. Гоголь Т. В., Сільські території, як об'єкт державного регулювання. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2009_2/doc_pdf/Gogol.pdf
3. Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін: Монограф. / За ред. д-ра екон. н., проф. А. Ф. Мельник. – Тернопіль: Економічна думка. – 2009 – 528 с.
4. Павлов О. І. Модель управління сільськими територіями України: просторовий вимір. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr/ep/2009_3/files/ECON_03_2009_Pavlov.pdf
5. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – Кн. I. – С. 148. – III. – М., 1993.